

Рудинський М.Я.
Музей мистецтва

Коротенький провідник

Михайло Рудинський (14.10.1887 — 23.06.1958) — відомий український археолог, історик мистецтва, музейник, пам'яткоохоронець, педагог, один із керівників української археологічної науки та національного пам'яткоохоронництва 1920-1950-х рр., доктор історичних наук, професор, громадянин і "відомий українець", за образним висловом В.Г.Короленка, людина кришталевої чесності і найщирішого серця.

М.Я.Рудинський народився 14/27 жовтня 1887 р. в Охтирці на сучасній Сумщині, в родині земського лікаря. Освіту отримав у Охтирській гімназії, продовжив навчання в Петербурзькому, згодом — Харківському університетах. Захистив магістерську дисертацію про неолітичні пам'ятки Поворскля (1907 р.). Подальший життєвий шлях вченого проліг через Путивль, Переяслав, Київ та Петроград, де молодий педагог у навчальних закладах пришіплював учням любов до батьківщини і вітчизняної історії та вів розкопки у численних експедиціях.

На хвилі національного піднесення 1917 року М.Я.Рудинський повертається до рідної домівки, а восени того ж року у пошуках роботи переїздить до Полтави. Родина Рудинських — Михайло Якович і його рідні сестри — Марія Яківна та Євгенія Яківна (Савицька), оселилася на квартирі по сучасній вул. Короленка, 1, поряд із будинком відомого письменника-демократа В.Г.Короленка. З його родинною вченої та

вірні супутниці, помічниці подвижника науки і музейництва, підтримували найбільш дружні і теплі стосунки. Сестри майже весь час залишалися поряд з братом, поклавши життя на оltар розвитку української культури, науки, музейної справи.

В місті М.Я.Рудинський обіймає посаду завідуючого Педагогічним бюро Полтавського губернського земства, поринає у видавничу діяльність, стає членом наукових товариств, зближується з яскравим колом широко відомих діячів української науки і культури. Любов до старожитностей приводить Рудинського до Народного музею Полтавщини (так звався тоді Полтавський краєзнавчий музей), до головування у Губернському комітеті охорони пам'яток старовини та мистецтва.

Метою його життя стає рятування історико-культурних цінностей, збереження пам'яток, формування музейних збірок. 1919 року молодий учений створює картинну галерею — Галерею мистецтв губернського музею (попередника Полтавського художнього музею), бере участь у формуванні Полтавського губернського архіву, майбутньої обласної бібліотеки. Саме тоді і з'являється його перший монографічний нарис — "Архітектурне обличчя Полтави", — відоме на сьогодні дослідження про пам'ятки та архітектуру Полтави, ілюстроване малюнками Федора Рожанківського.

Складнощі того буремного часу, обмаль коштів на наукову і збиральницьку діяльність, хвиля перших репресій, що не обминала родину Рудинських, не зломил археолога і пам'яткоохоронця. У найскладніший час він стає заступником, а з 1922 року — директором Центрального пролетарського музею Полтавщини. Разом із групою відомих полтавських музейників створює експозиції центрального музейного осередку Полтавщини, переобладнує будинок Полтавського губернського земства під музей, консультує музейне будівництво в межах краю, очолює пам'яткоохоронну і видавничу діяльність у колишній губернії.

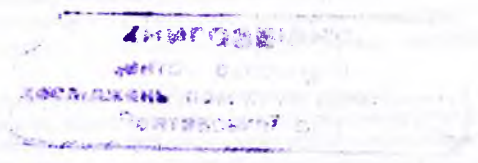
Принципове ставлення до виконання власних обов'язків, авторитет М.Я.Рудинського як вченого й інтелігента призводять 1924 року до заміни його на посаді директора музею членом ВКП/б/ та передачу матеріалів на нього слідству за приписаними гріхи.

26.891(43кр-470а)я2

P 83

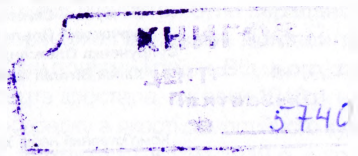
Управління культури Полтавської облдержадміністрації
Центр охорони та досліджень пам'яток археології
Відділ культури та дозвілля Полтавського міськвиконкому
Полтавський художній музей (галерея мистецтв)

Рудинський М.Я.

Музей мистецтва

Коротенький провідник

Полтава
"Археологія"
2002

ББК 26.891 (4УКР. — 4 Пол.) я2 + 85
Р 83

Рудинський Михайло.

Р 83 Музей мистецтва: Коротенький провідник. — Вид. 2-е, доп. / За ред. Супруненко О.Б. — Передмова і коментарі Бочарової С.І., Курчакової О.М., Супруненко О.Б., за участі Ханка В.М. — Полтава: Археологія, 2002. — 16+2 с.: іл. — (Полт. художн. музей. ЦОДПА).

Видання, що побачило світ вдруге майже через 85 років, до 115-ї річниці від дня народження автора — відомого українського археолога, історика мистецтва, музейника, одного із керівників української археологічної науки та національного пам'яток охороництва 1920-1950-х рр., доктора історичних наук, професора, фундатора Полтавського художнього музею Михайла Яковича Рудинського (1887-1958) — один з перших полтавських післяреволюційних музейних путівників, яскрава документальна пам'ятка з історії музею та своєрідна пам'ятка становлення українського мистецтвознавства і музейництва.

ББК 26.891 (4УКР. — 4 Пол.) я2 + 85

- © Рудинський М.Я., 1919, 2002
- © Полтавський художній музей, 2002
- © Центр охорони та досліджень пам'яток археології, 2002

Наукове видання

Рудинський Михайло Якович
Музей мистецтва
Коротенький провідник

Видання друге, доповнене.

Передмова і коментарі:
Бочарової Світлани Іванівни
Курчакової Ольги Миколаївни
Супруненка Олександра Борисовича
Ханка Віталія Миколайовича

Комп'ютерний набір Удовиченка О.І.
Комп'ютерна верстка Тіткова О.В.

На обкладинці:

Тимошенко А.М. Галерея мистецтв у Полтаві. Туш, перо, 2002.

Підп. до друку 30.11.2002. Формат 60x84/16.

Папір офсетний. Гарнітура Ньютон, Ариал, Таймс. Друк плоский.

Ум-друк. арк. 2,1. Ум.-фарб. відб. 1,1. Обл.-вид. арк. 1,0. Тираж 350 прим. Вид. № 89/2002.

Віддруковано: ПП "Техсервіс", м.Полтава-3, вул. Комосомольська, 24. Тел 56-36-71

ПЕРЕДМОВА ДО ПЕРЕВИДАННЯ

Ви тримаєте в руках один із перших полтавських післяреволюційних музейних путівників, яскраву документальну пам'ятку з історії Полтавського художнього музею зокрема та музейного будівництва на Полтавщині взагалі, своєрідну пам'ятку становлення українського мистецтвознавства і сучасної наукової української мови. І хоча путівник "коротенький", він повною мірою характеризує склад і перші кроки щойно народженої Галереї мистецтв — з 1920 року відділу Народного музею Полтавщини, чи, як його пізніше називали, — Центрального пролетарського музею Полтавщини, згодом — Полтавського державного музею ім. В.Г.Короленка, а сьогодні — Полтавського краєзнавчого музею.

Путівник віддзеркалив початковий стан формування колекції музею на 1919 рік Михайлом Яковичем Рудинським, за участі відомих полтавських музейників В.Ф.Ніколаєва, Є.Я.Рудинської та В.М.Щербаківського. Його підґрунтям стала мистецька збірка відомого художника-передвижника, полтавця Миколи Олександровича Ярошенка (1846-1898), передана у дар Полтавському земству вдовою митця Марією Павлівною Ярошенко (+1915). А збирання колекції упродовж 1917-1919 рр. здійснювалося фахівцями-музейниками у залишених напризволяще маєтках кн. Кочубеїв у Диканьці, Респніних в Яготині, Галаганів у Сокиринцях, гр.Капністів в Обухівці та Гоголів-Яновських у Василівці на Полтавщині. Частина мистецьких цінностей була передана у дар чи на постійне зберігання діяками культури, дворянами і міщанами Полтави та губернії перед виїздом за межі охопленої революційними подіями країни. Від цього, зафіксованого путівниковим описом стану, галерея мистецтв зростала, аж поки 1940 р. не була відділена від обласного краєзнавчого музейного осередку в якості самостійного художнього музею.

Картинна, або "Образова галерея", відкрита 27 квітня 1919 р. в колишньому особняку п.Володимира Болюбаша по вул. Спаській, 11 — вишуканому двоповерховому будинку (1912, арх. П.Альошин). Зали цієї споруди були, за проектом М.Я.Рудинського, пофарбовані у різні кольори з метою створення певної виставкової атмосфери, а звідси — й отримали назви — "червона", "синя", "оливкова" тощо.

Про створення музею маємо чимало публікацій, серед яких особливо вартісними є спогади сестри фундатора та учасниці побудови першої експозиції — відомої музейниці і перекладача Є.Я.Рудинської (1885-1977)¹, описи галереї середини 1920-х рр.² та ін. Завдяки старанному опрацюванню величезної кількості джерел Полтавський художній музей має на сьогодні один з кращих в Україні описів бібліографії історії колекції, пер-

соналій співробітників та реєстри всіх видань закладу, укладені мистецтвознавцем В.М.Ханком³.

Історія існування музею — цікава та драматична водночас — є віддзеркаленням епохи. Не обминула музею й остання війна, полум'я якої поглинуло понад 20 тис. експонатів. У визволеній Полтаві художній музей відновив свою роботу на основі 4176 врятованих предметів мистецтва.

Післявоєнне покоління музейних працівників було налаштоване на розвиток та збільшення музейної збірки. Саме завдяки їх зусиллям експозиція поповнилася роботами І.К.Зайцева, К.Є.Маковського, Джорджа Доу, ряду західноєвропейських, українських та російських малярів. 1977 року повернуто "Уранішню молитву" Ж.Б.Грьоза, що вважалася назавжди втраченою.

Сьогодні колекція музею нараховує близько 9 тис. експонатів.

25 вересня 1999 року в м.Полтаві відкрилася новозбудована Галерея мистецтв (арх. Ю.Олійник).

До цього приміщення, за рішенням міськради, було переведено збірку Полтавського художнього музею. Новий дім створив сприятливі умови для збереження та розвитку музею, фундатором якого був М.Я.Рудинський.

Готуючи до друку друге видання путівника, укладачі використали брошуру 1919 р.⁴, змінивши лише окремі елементи правопису на сучасні та виправили кілька друкарських помилок. Впевнені, що путівник зацікавить широке коло мистецтвознавців, істориків, краєзнавців та стане для них "Коротеньким провідником" з мистецької історії Полтавського краю. Примітки укладачів перевидання винесені в кінець тексту.

1. Рудинська Є.Я. Уваги до історії створення Полтавського художнього музею // Документи з історії Центрального пролетарського музею Полтавщини: 36 док. / Упоряд. Супруненко О.Б. — Полтава, 1993. — С.48-61.
2. Бокій М. Збірки художньої галереї музею // Збірник, присвячений 35-річчю Музею. — Полтава, 1928. — Т.1. — С.117-137.
3. Полтавський художній музей. 1919-1994: Бібліографічний покажчик / Передм. й упорядк. Ханка Віталія. — Полтава: Полт. літератор, 1994. — 204 с. — 1114 назв.
4. [Рудинський М.]. Музей мистецтва: Коротенький провідник. — Полтава, 1919. — 24 с.

Випускаючи в світ перший коротенький провідник по Музею, адміністрація вважає за потрібне сказати кілька слів про історію цієї нової для Полтави інституції.

У часи бурхливих подій останніх років не раз виникала думка про заснування в Полтаві спеціального комітету, що взяв би на себе охорону пам'яток старовини і мистецтва, які гинули і гинуть у червоній пожежі революції. Ще в перші місяці по февральських подіях 1917 року в Полтаві було засновано "Комітет по охороні пам'яток старовини", на чолі з К.Мошценком¹. У кінці 1918 року в Полтаві постає "Українське Наукове Товариство досліджування й охорони пам'яток старовини і мистецтва"² на чолі з В.Щербаківським³, в якому і виникає думка про утворення Комітету в його нинішньому виді. Під час останнього перевороту і заміни Директоріанської влади владою Рад⁴, Радянська влада утворила "Комісаріат по охороні культурних вартостей на Полтавщині" на чолі з Г.Демочкою⁵. В своїй нинішній конструкції, Комітет із найширшими повноваженнями, — під назвою "Комітет по охороні пам'яток старовини, мистецтва і природи на Полтавщині" на чолі з К.Ляховичем⁶ було засновано десь в лютому 1919 року і він відразу став до праці. Одним із перших його завдань було захистити від знищення ті речі мистецтва, які знаходилися у небезпеці в м.Полтаві, завдяки реквізиції помешкань під урядові установи і перевезення обставлення до складів Земжитлового Відділу, і в ближніх до Полтави маєтках великих землевласників⁷.

Обхід всіх реквізованих помешкань і кілька експедицій до повітів⁸ зберегли від загибелі сотні коштовних речей мистецтва. Далі Комітет мав на меті систематичний об'їзд повітів у цілях відбору і вивозу до Полтави найцінніших предметів мистецтва з велико-панських осель, де вони збиралися протягом двох останніх століть. На превеликий жаль, обставини часу, як от повна руйнація комунікаційних шляхів, стан війни, брак відповідних коштів і т. ін. спричинилися до того, що Комітет не мав змоги розвинути свою діяльність так широко, як то було намічено. З великим сумом треба констатувати, що завдяки суворій дійсності революції тисячі речей мистецтва загинули безслідно.

Основою нашого Музею, його "наріжним каменем", є колекція картин М.О.Ярошенка, подарована, згідно його волі, вдовою артиста місту Полтаві⁹.

Вона складається з цінної збірки російської школи малярства епохи т.зв. "передвижництва" і великого числа картин та етюдів Ярошенка, які разом із 23 альбомами рисунків олівцем, складають найбільш повне зібрання його робіт. Ця колекція — знов таки завдяки обставинам сучасності — довгий час не могла бути виставленою¹⁰ і лише при допомозі Комітету стала власністю широкої публіки.

Не дивлячись на те, що Музей Мистецтва у нинішньому вигляді навряд чи може претендувати на назву Музею в справжньому розумінні цього слова — він уже робить своє велике культурне діло.

Ми глибоко віримо в те, що мистецтво, призане облагородити людську природу, особливо потрібне нам у наші страшні і жорстокі дні, так само, як і Музей потрібний для того, аби наочно довести необхідність зберігати для нащадків великі здобутки людського генія.

Музей Мистецтва відкрито щодня, крім понеділків і днів після великих свят, від 10-ої до 2-ої години вдень. У середу і п'ятницю — для екскурсій, в інші дні — для всіх бажаючих. Вхід безплатний. Відвідувачі повинні залишати у швайцара верхнє вбрання, капелюхи, трости, книги, пакунки і т. ін. До виставлених речей доторкатися руками рішуче забороняється. Курити у помешканні Музею не можна.

Адміністрація Музею пропонує відвідувачам такий план огляду окремих кімнат:

Нижній поверх.

1. *Червона кімната*. Старі майстри XVI-XVIII століть.
2. *Синя кімната*. Портрет XVIII-XIX століть.
3. *Вестибюль*. Фарфор (XVIII ст.) і бронза (XIX ст.).

Верхній поверх.

4. *Червона кімната*. "Передвижники".
5. *Півциркульна кімната*. Етюди М.Ярошенка.
6. *Сіра кімната*. Картини М.Ярошенка.
7. *Сходи*. Теж.
8. *Коридор* Г.Мясоєдова.

Старі майстри

Малярство, в широкому розумінні слова, є досягнення нових часів. Греко-Римський світ користувався з малярства майже винятково в цілях декоративних (вазове малярство греків, стінний розпис римлян), і лише в окремих випадках малярство античності є самодовліючою галуззю мистецтва. Християнство відкрило новий шлях малярству античності в іконописі, але ж, у силу своєї односторонності, ставило його розвиток у вузькі рамки; середньовічна Європа — епоха перемоги церкви і підкорення їй всіх проявів людського духу — повинна була накласти свою руку на дальший розвиток малярства тим більше, що західноєвропейська латинська церква у храмах більше любила скульптуру, статую.

Іконопис розвивається на Сході, в церкві православної грецької. Але ж той самий настрій християнського піднесення, відмовлення від життя, зосередження думки на загробному існуванні і т. п. спричинилися до того, що в малярстві-іконописі встановився особливий тип роботи, так званого, "візантійського письма": ідеалізована краса неземних істот, суворість виразу обличчя, спокійність рухів, строгість розроблення деталей — те, що зветься "іконою", "ликом".

У XIII і XIV сторіччях в Західній Європі і, особливо, Італії, де заміна середньовічного укладу існування, в стінах одірваних від життя лицарських замків, життям великих городів-республік ішла більш швидким темпом — вперше прокидається протест проти важких пут церкви, яка так довго тримала в послушенстві людську думку, людську вільну творчість. На зміну середньовічних поглядів на земне життя, як щось гріховне, нікчемне, у порівнянні із життям за гробом, — приходить світле й радісне почуття вартості і цінності нашого життя тут, на землі, нещасній у своїх змаганнях, але ж без кінця прекрасній.

В Італії, де традиції античного світу з його буйним розквітом мистецтва трималися особливо міцно, раніш від усіх інших народів згадали про інший світогляд древніх, про їх світле прийняття життя, оспіване Анакреонтом і Горациєм, про їх чоловікоподібних богів — прекрасних богів Феба-Аполлона й Афродіту-Венеру, Амура, бога земного життя Діоніса-Вакха і його безтурботну компанію фавнів, німф і наяд.

Ця згадка про давнє минуле, це порівняння "середньовіччя" з "античністю" перейшло в рішуче захоплення старою грецько-римською літературою, філософією, мистецтвом і в гаряче бажання їх відродити.

Так постало "Відродження" або "Ренесанс". Зрозуміло, що у малярстві, де майстри були зв'язані християнським сюжетом і де візантійська іконописна манера царювала безроздільно — античне мистецтво відразу не могло дати безпосередніх наслідків, і тому в роботах XIII і XIV сторіч все ще почувується стара традиція.

Рішучий поворот малярства в бік життєвості фігур і свободи трактовки виявився у роботах флорентійського майстра Джотто ді Бондоне (бл. 1267-1337).

Майже одночасно із Джотто в близькій до Флоренції Пізі працює перший скульптор нових часів Ніколло Пізано (1206-1280).

Скоро за Джотто флорентійське малярство висуває чудових майстрів ранньої доби Відродження — Томазо ді Сан-Джованні Мазаччо (1401-1428), Фра Беато Анджеліко да Фієзоле (між 1386/1400-1455), Фра Філіппо Ліппі (бл. 1406-1469) і ряд менших. Флорентійська школа XV сторіччя завершується геніальним Сандро Боттічеллі, славнозвісним учнем Ліппі (1446-1510), який один з перших поширює сюжети своїх попередників трактовкою мотивів античної міфології ("Народження Венери").

Потроху малярство, увільнене від пут середньовіччя, широкими хвилями переходить по цілій Італії, утворюючи нові школи, викликаючи до роботи великих майстрів Ренесансу.

Майже в кожній італійській країні, в кожному великому місті постає власна школа малярства, що утворюється з робітні (майстерні) вчителя.

Найбільшими школами XVI сторіччя в Італії були: флорентійська з Мікеланджело Буонаротті (1475-1564), Леонардо да Вінчі (1452-1519), Андреа дель Сарто (1486-1531) і венеціанська — з Тіціано Вечелліо (1477-1576), Паоло Веронезе (1528-1588), Тінторетто (1512-1594).

Італійське малярство, зростаючи на ґрунті католицизму й античної давнини, давши нам найвищі твори малярства, ніколи не спускалося до трактовки реального життя. Навіть зовсім реалістичні, здавалося б, портрети сучасників і ті носять на собі сліди того віддалення від "грубого життя", від "низьких" сюжетів, яке властиве мистецтву цієї епохи. Не дивлячись на широкий розвиток і його загальнодоступність — мистецтво італійського Ренесансу було мистецтвом аристократії.

Демократизація мистецтва, не в смислі доступності, а в розумінні трактовки чисто народних сцен, належить Півночі Європи і провадиться народами, які ідейний протест італійського Відродження перевели в діяльний протест Німецької Реформації.

Порвавши зі старими традиціями латинської церкви, роздушивши містицизм середньовіччя раціоналізмом нових часів — германські народи встановлюють у малярстві реалістичну течію. Ця доба, належачи хронологічно лише кінцеві Раннього Італійського Ренесансу (найстаріші майстри працювали в XV сторіччі), утворили кілька шкіл: 1) фламандську з Яном і Губергом Ван Ейкама (XV стор.), Гансом Мемлінгом (1430-1494), Пітером Паулем Рубенсом (1577-1640), Антонісом ван Дейком (1599-1641), 2) німецьку — з Лукасом Кранахом Старшим (1472-1553), Альбрехтом Дюрером (1471-1528), Гансом Гольбейном Старшим (1460-1524) і 3) голландську — з Яном Брейгелем (1568-1625), Фр. Гальсом (1584-1666) і Рембрандтом ван Рейном (1607-1669). Їх досягнення — портрет і реалістичні сценки з природи. На теми релігійні писали лише майстри XV і першої половини XVI сторіч; на теми античні — Рубенс і Ван Дейк.

Досягненням фламандської школи, окрім підходу (реалізму), було відкриття чисто малярського порядку — розмішування фарб на олії, замість яєшного білка чи меду в, так званій, старо-італійській темпері, що дало змогу розвинути один з наймогутніших засобів нового малярства — світлотінь.

В нашому Музеї XVI сторіччю італійського Відродження належить "Мадонна" невідомого майстра флорентійської школи (№ 6).

Решта оригіналів належать італійським майстрам XVII і XVIII століть: Карло Маратті (1625-1713), римська школа, "Мадонна" (№10); його учневі Франческо Тревізани (1656-1746) "Розп'яття" (№9) і Джовані Баттіста Тьєполо (1696-1770), венеціанська школа, "Втеча до Єгипту". Окремо стоять три пейзажі (№№ 31, 32, 33) венеціанського майстра Франческо Гварді (1712-1793).

Інші — копії з італійських майстрів XVI і XVII віків: Гвідо Рені, болонської школи (1575-1642); Анджеліко Бронзіно, флорентійської школи (1502-1572), Андреа дель Сарто, флорентійської школи (1486-1531), Тіціано Веллеліо, венеціанської школи (1477-1576), Корреджо (1494-1534).

З творів іспанської школи заслуговують на увагу Педро Анастасіо Боканегра (1636-1668) — "Свята" (№ 20) і дві картини невідомого майстра: "Обрізання Господнє" і "Втеча до Єгипту" (№№ 7, 8).

Фламандській школі, в її пізній добі, належить Горманс (1617-1680), з творів якого маємо чотири картини (№№ 21, 25, 37, 38).

Голландська школа репрезентована: "Портретом" (№ 24) Адріана ван Остаде (1616-1685), "Портретом Єлизавети Богемської" (№ 39) Міхеля Мірвельта (1568-1641), "Портретом" невідомого майстра (№35) — Кейпа-?, картинами Венікса (№№ 22, 26), Мельхіора де Гондекутера (1636-1695) і рядом картин менших майстрів.

Бронза, за винятком груп, що стоять на столиках — "Діти" і "Афіна", які належать XVII сторіччю, — відноситься до епохи імперії (Наполеонівська доба).

Серед бронзових речей заслуговує на особливу увагу годинник (на каміні) роботи найвизначнішого майстра епохи П.Томіра (1751-1843) — бронзова репліка мармурового годинника французького скульптура Філіппа Роллана".

Меблі (малинова шовкова оббивка) червоного дерева — 30-40-х років [XIX ст.]¹².

Портрет XVIII і першої половини XIX ст.

Широкий розвиток й удосконалення портрету, походження котрого відноситься до епохи т. зв. Треченто (XIV століття в Італії, епоха майстра Джотто), досягли свого апогею в XVI і, особливо, в XVII ст. у творах Ван-Дейка і Веласкеса. Власне, йти далі у цьому напрямку, здається, вже не було куди. І, справді, XVIII сторіччя, спростивши роботу портретиста до зображення поясних портретів, дало, у порівнянні зі старими майстрами, значно менше.

Старий портрет, яким так захоплювалися західноєвропейські майстри XVI і XVII сторіч, через Польщу перейшов на Україну в епоху Гетьман-

щини (XVII ст.) разом з іншими галузями нового західноєвропейського мистецтва, які вплинули на наш іконопис, будівництво (українське бароко) і київську гравюру XVIII віку.

XVII і XVIII століття в історії України визначаються тим, що над рівнем рядової козацької верстви постає клас великих земельних власників зі складу військової старшини, яка, за прикладом польської шляхти, починає жити життям магнатів. Ця нова аристократія з усієї сили починає дбати про встановлення родинної генеалогії, про фіксацію на полотні представників роду. Так поширюється на Україні портрет.

Звичайно, портрети тої доби, здебільшого, не виблискують майстерністю; часто-густо вони належать пензлеві місцевих майстрів, але ж серед них трапляються прекрасні речі.

Взірцем таких портретів у нашому Музеї є портрет В.Л.Кочубея (кінець XVII або початок XVIII стор.)¹². Меншої вартості художньої, але ж хорошої роботи суть два портрети невідомих представників старшини першої половини XVIII ст.

Таким чином, у Петербурзьку епоху російської історії, в ті часи, коли для виконання портретів до Петербургу закликалися чужоземні майстри, на Україні вже працюють місцеві портретисти. Цілком зрозуміло, що Україна і дала Росії перших майстрів російського портрету, коли місцеве життя і рідна культура були принесені в жертву Петербурзькій імперії. Обидва найвизначніші художники-портретисти кінця XVIII і початку XIX ст. — Дмитро Левицький і Володимир Боровиковський були українці. Перший народився у Києві р. 1745(?), другий — в Миргородському повіті р. 1757, 24 — VII¹³.

У Петербурзі вони пройшли школу Академії, де вчителем Левицького був Джузеппе Валеріані, Боровиковського, після співробітництва з Левицьким, — Лампі.

З портретів Боровиковського в нашому Музеї є портрет Безбородька (№ 18) і копія з нього (№1). Серед інших робіт заслуговують на увагу: "Портрет німецької принцеси" половини XVIII ст. (№13), портрет власника Решетилівки Попова пензля Лампі (№24), портрет невідомого пензля Ф.Лампі, вчителя малярства Шевченка під час перебування його у Варшаві в р. 1830 (№ 21), і портрет К.Розумовського пензля Тіпцова (№ 26). Решта портретів XVIII сторіччя меншої художньої вартості.

Серед портретів XIX століття треба звернути увагу на пастельний портрет роботи Віже-ле-Брен і мініатюри кн. В.Кочубея та гр.Розумовського (№№ 15 і 32). Решта — олійні портрети перших десятиліть XIX віку (№№ 22, 29, 31, 33), акварельні портрети 30-50-х років (№№ 11, 16, 20, 28, 34, 36,) і два жіночі портрети 50-х років [XIX ст.] (№№ 9, 10).

Окремо стоять: "Голівка" Ж.Б.Грьоза (1727-1805, № 17) і "Дама з гітарою" невідомого майстра XIX в.

Скульптура: Зменшена копія з Медичійської Венери і дві малі копії "Флори" і "Венери". На вікнах — бронза на малахітових підставках стилю імперії (епоха Наполеона). На столі — копія з Вандомської колони Наполеона¹⁴.

Меблі карельської берези — стилю імперії.

Вестибюль

За винятком двох панно голландської школи пізньої доби, картини вестибюля належать пензлям другорядних майстрів XIX сторіччя, переважно німецьких. Над горкою з фарфором і секретером з бронзовим годинником на ньому — два пастельні пейзажі першої половини XIX віку. По боках шафи з фарфором — дві шиті картини хорошої роботи, мабуть, початку XIX століття.

Фарфор, переважно, саксонських марок XVIII віку. В більшій шафі заслуговує на увагу французький посуд Севрського заводу XVIII віку (блакитний з білим, оздоблений рисунками Буше) і сервіз севрського фарфору (синій з золотом).

В кутку, на підставці — бронзова група стилю імперії. На каміні — годинник англійської роботи стилю імперії, французька бронза того ж стилю і фарфор імператорського заводу часів Ніколая I [Миколи I].

Всі останні бронзові групи — стилю і часів імперії.

"Передвижники"

Як в російській літературі 60-70 років XIX сторіччя яскраво виступає ідея громадського служіння письменства, виявлена в реалістичному напрямкові, продиктованому М.В.Гоголем, так і в розвитку російської школи малярства ті десятиліття визначаються громадським настроєм мистецтва і безроздільним захопленням реалізмом. На зміну замкненого у стінах Академії "мистецтва для мистецтва", що воно жило запозиченими із заходу класицизмом німців, і романтизмом Франції, — уже в 60-ті роки виступає ідея громадського служіння мистецтва; в колах артистичних все ширше переходить захоплення реалістичною течією малярства, зображенням "правди". Зрозуміло, — ця нова течія в мистецтві не могла відразу перебороти переконань Академії, де старі традиції трималися особливо міцно. Для завоювання нових позицій потрібна була ініціатива молодшого покоління артистів, яких Академія вже не задовольняла.

Цілком природно було чекати на те, що тая ініціатива проявиться ранише в Москві, більш вільної від впливу Академії.

І справді, в колах московської артистичної молоді виникає думка про утворення вільного товариства художників, що має служити інтересам нового громадянства, для якого рік 1861 служив вихідною точкою, і яке раз назавжди порвало зі старим для будування оновленого, розкутого із пут кріпацтва життя.

Московська ідея переходить до Петербургу. Московський гурток молодих сил із Г.Г.Мясоєдовим на чолі збільшується йменнями М.І.Крамського, М.М.Ге, І.Ю.Рєпіна, і, таким чином, на початку 70-х років [XIX ст.] постає "Товариство Передвижних Виставок".

Під керуванням Крамського — видатного майстра, людини з широкими поглядами і благородним тлумаченням завдань мистецтва — Товариство розвиває широку діяльність, притягуючи все нові й нові сили.

Але ж поставивши собі певні задачі, обмеживши учасників завузькими рамками — реалізмом у трактовці, ідейністю в змісті, одсунувши на другий план завдання малярства як такого — передвижництво скоро повинне було стати "кружковщиной", доктриною, яка вже не могла задовольнити ні широких мас, ні, тим менше, артистичних кіл.

Од передвижництва потроху відходить один за другим ряд видатних артистів.

Висунувши в перші ряди таких художників, як, напр., М.О.Ярошенко, що протягом 25-ти років свято й непорушно ніс старі завіти передвижників 70-х років, ніби забувши про дальший розвиток мистецтва, — "передвижництво" вже в кінці 90-х років [XIX ст.] стало власністю історії російського малярства, звільнивши місце новим об'єднанням російських художників, які поставили перед собою нові гасла, нові завдання.

Найбільш характерними представниками передвижництва в нашому Музеї є: М.Ярошенко (1846-1898), Г.Мясоєдов (1835-1911), І.Шишкін (1832-1898), В.Поленов (народ. в р.1844), І.Прянишніков (1840-1894), М.Касаткін (нар. в р.1859), А.Кісельов (1838-1911), В.Максимов (1844-1911), В.Є.Маковський (нар. в р.1846), О.Літовченко (1835-1890), М.Дубовський (нар. в р.1859), М.Кузнєцов (нар. в р.1850).

Скульптура в кімнаті "передвижників" належить:

1. Бюст Ярошенка (серед кімнати) — Л.Позену,
- 2-3. "П'яниця" і "Бик", 1879 (на каміні) — Л. Позену,
- 4-5. "Чеченець" 1871 (на каміні) і "Кінь" — Є. Лансере,
6. "Собака" — Лібериху,
7. "Вовки" І.Р.Мене — 1848,

8. "Киргиз" — А.Оберу, 1872,

9. "Левретки" — І.Р.Мене¹⁵.

Меблі — стілю провінційного empire'у [ампіру].

М. Ярошенко

Микола Олександрович Ярошенко (1846-1898) за походженням українець, побачив світ у м.Полтаві. Син шляхтича і до того ж військової людини, М.О. здобув освіту в Полтавському Кадетському Корпусі і в 1 кадетському корпусі в Петербурзі, що раз назавжди визначило його життєвий шлях: той шлях ішов од рідного краю на північ. По скінченні корпусу М.О. залишається в Петербурзі, де проходить усе його життя, цілком одірване од України.

Роки його юнацтва — перші роки оновленої по скасуванні кріпацтва Росії — витворили з нього того високогуманного, ідеалістично-настроєного громадянина, який міг з'явитися лише в ті десятиліття самопожертви, і яким він залишався до останніх днів свого життя.

Близький приятель видатних людей свого часу, як от Михайловський, Гліб Успенський, В.Соловйов, Менделєєв, Салтиков-Щедрін, Шелгунов, — М.О. відразу стає одним з найбільш діяльних і переконаних учасників "Товарищества Передвижних Виставок", яке зв'язує його з рядом найвизначніших художників доби, і в першу чергу із Крамським¹⁶.

Любов до малярства виявилася в Ярошенка ще в ранніх літах, звернувши на себе увагу навчителя малюнків Полт. Кад. Корпусу — Зайцева^{17*} По скінченні Кад. Корпусу в Петербурзі, М.О. вчиться малювання у Волкова^{18**} і вступає до Академії Мистецтв. Заняття з Волковим — прихильником "правди й змістовності" в малярстві, так само, як пізніше участь в "Тов. передв. Виставок" і дружба з Крамським, витворили з Ярошенка настільки переконаного "передвижника", що після смерті Крамського він стає на чолі Товариства і ретельно боронить його традиції.

Художня спадщина Ярошенка досить велика.

В своїх роботах М.О.Ярошенко виступає як портретист, автор ряду великих жанрових картин і пейзажист. Більшість його робот — олійні, але ж він залишив після себе багато рисунків олівцем і акварелей (в Музеї Олекс. III (біля 150 ном.); пробував працювати і в скульптурі, але ж без особливого поспіху. З певністю можна сказати, що найбільш цінними ро-

* Кілька його робіт є в нас в кімнаті Старої Полтави¹⁹

** Одна з його робіт є в нашому Музеї: "Гоголь слухає лірника" (кімната Гоголя)²⁰.

ботами його є портрети. З кращих портретів його пензля треба назвати портрети: В.Соловійова, Д.Менделєєва (аквар.), К.Кавеліна (1886), П.Стрепетової (1884).

В нашому Музеї кращими з його портретів треба назвати портрети: дружини (1875), Михайловського (1894) і автопортрет (1875) в овалі.

З великих картин його відомі — "На релях", "В'язень", "Скрізь життя". Наш Музей, у порівнянні з Музеєм Олександра III²¹ і Третяковською галереєю, має найбільше число його великих картин: "Невський проспект", "Причини невідомі", "Мрійник", "Юда", "Влітку", "В горах Кавказу", "Серед хмар". Ярошенко надзвичайно любив природу, особливо гірську. Більшість його етюдів (в нашому Музеї з його великих пейзажних робіт є дві: "В горах Кавказу" і "Серед хмар"), передає нам кавказьку природу. Значно менше приваблювала його природа Зах.Європи і Півдня, де він подорожував (Єгипет і Палестина, Швейцарія).

Загалом беручи, не виблискуючи таланом першої величини, твори Ярошенка лишають враження загальної м'якості і мрійного задуму, а разом із тим, яскраво виявляють цільність його натури.

Він ніколи не працював для когось, він ніколи не шукав популярності і слави. На полотні він передавав лише те, що любила його ніжна, юнацька і в зрілих літах душа — однаково чуло, однаково любовно, однаково уважно — чи то гірський пейзаж Кавказу, чи то "Курсистку" або "Київських прохачів", чи обличчя близьких йому Михайловського і Сердечного.

Серед етюдів Ярошенка в півциркульній кімнаті — дві картини Мик. Бикадорова (1859-1891) — "Дівчата" і "За читанням".

Скульптури в кімнаті Ярошенка належать йому — портретні скульптури дружини та її матері і Л.Позену — "Старець"; бюст М.О.Ярошенка в молодих літах — роботи Л.Позена.

Меблі, за винятком дивана під картиною „Юда“, — той же провінційний Empire 30-40 років [XIX ст.].

На сходах, серед картин М.Ярошенка: "Мрійник" (1892), "Влітку" (1895), "Дівчинка з іграшками" (1895), "В горах Кавказу" (1886), "Бебе", "Серед хмар" і кількох етюдів, — роботи Верхотурова "Портрет М.П.Ярошенкової", Дубовського "Далі", П.Верещагіна "Долина ріки Ріоні", Ігнат'єва "Хлопчик із книгою".

На підставці — бронза французького скульптора Валує²².

В коридорі Г.Мясоедова, крім численних його робіт, розміщено роботи М.Бикадорова, Н.Сверчкова, О.Ківшенка, М.Пимоненка, С.Васильківського, Ф.Кричевського і др.

Скульптура належить: Ярошенку — бюсти на шафах — Унковського і Ге; Позену — бюст Г.Мясоедова; статуетки на трюмо і секретері — Мену. Бронза на вікні — японського стилю²³.

Література, примітки укладачів перевидання

1. Див.: **Нестуля О.О.** Перші кроки в діяльності пам'ятоохоронних органів. 1917-1920 рр. // Охорона, використання та пропаганда пам'яток історії та культури в Українській РСР. — К., 1989. — Частина перша. — С.55-56; **Николаев В.Ф.** Из истории Полтавского краеведческого музея: Воспоминания / Под ред. Сулименко А.Б. — Полтава, 1991. — С.7-27; **Нестуля О.О.** Біля витоків державної системи охорони пам'яток культури в Україні. — К.-Полтава, 1994. — С.111-112.

2. *Детальніше:* **[Рудинський М., Щенюгов В., Щербаківський В.]** Історія Товариства дослідження й охорони пам'яток старовини та мистецтва на Полтавщині // Записки Українського наукового товариства дослідження й охорони пам'яток старовини та мистецтва на Полтавщині. — Полтава, 1919. — Вип. 1. — С.VII-X; **Щербаківський В.** Провідник по Археологічному відділу Полтавського Народного Музею з коротким описом передісторичного життя на Полтавщині. — Полтава, 1919. — С.23-25.

3. Див. про нього: **Супруненко Олександр**, Вадим Щербаківський: сторінки біографії // Архівний збірник на посвяту 90-річчю Полтавської Вченої Архівної Комісії. 1903-1993. — Полтава: Вид-во "Полтава", 1993. — С.90-91.

4. Див.: **Соловей Дмитро**, Розгром Полтави: Спогади з часів визвольних змагань українського народу. 1914-1921. — Вид. 2-е, доп. — Полтава: Криниця, 1994. — С.142-154, 169; **Несвіцький О.О.** Полтава у дні революції та в період смуту. 1917-1922: Щоденник / Підг. тексту, упорядк. та комент. Коротенка В.В., Пустовита Т.П., Яценюк З.П. — Полтава, 1995. — С.85-89.

5. *Детальніше:* **Нестуля О.О.** Роль музеїв в охороні пам'яток історії та культури Радянської України в період з 1919 року до початку 30-х років // Завдання краєзнавства у дослідженні і популяризації пам'яток історії та культури. — К., 1991. — С.70-82.

6. *Про нього:* **Граб В.І.** У лещатах ДПУ: Нариси про безпідставно репресованих діячів вітчизняної науки та культури. — Полтава: Археологія, 1999. — С.13-21.

7. Див.: **[Рудинський М., Щербаківський В.]** Охорона пам'яток старовини та мистецтва на Полтавщині // Записки Українського наукового товариства дослідження й охорони пам'яток старовини та мистецтва на Полтавщині. — Полтава, 1919. — Вип.1. — Хроніка. — С.99-104; **[Рудинський М.]** Образова галерея // Там само. — С.98-99.

8. Див.: **[Рудинський М., Щербаківський В.]** Охорона пам'яток старовини та мистецтва на Полтавщині. — С.100-104; **[Щербаківський В.]** Праця Губкомиса у м.Полтаві. Праця Губкомиса при сейфкомісії // Записки Українського наукового товариства дослідження й охорони пам'яток старовини та мистецтва на Полтавщині. — Полтава, 1919. — Вип.1. — Хроніка. — С.104-105; **Нестуля О.О.**, В.М.Щербаківський і охорона пам'яток Полтавщини // Археол. зб. Полт. краєзн. музею. — Полтава, 1992. — Вип.2. — С.59-63.

9. Див.: Полтавський художній музей. 1919-1994: Бібліографічний покажчик / Передм. й упорядк. Ханка Віталія. — Полтава: Полт. літератор, 1994. — С.5-6.

10. Див.: Художественные коллекции и картины // Известия Полтав. Совета рабоч. депутатов. — г.Полтава. — 1919. — 27 марта. — Хроніка. — С.2.

11. Пізніше автор "Провідника" присвятив годиннику окрему роботу: **Рудинський М.Я.** З приводу годинника роботи Томірової в картинній галереї Полтавського музею // Український музей. — К., 1927. — 36 і. — С.264-285.

12. На сьогодні один із портретів — невеликий, на залізній бюлі — експонується у скарбниці Полтавського краєзнавчого музею. *Про нього див.:* **Білецький Платон**, Украинская портретная живопись XVII-XVIII вв. — Ленинград: Искусство, 1981. — С.204.

13. **М.Я.Рудинський був ініціатором випуску** у Полтаві й монографічних нарисів про цих митців, які належали перу В.П.Горленка. Переклади цих робіт здійснила сестра видавця — **С.Я.Рудинська**; **Горленко В.** Володи-

мир Боровиковський / Пер. М.Савицької [Рудинської]. — Полтава, 1919. — 34 с. — Сер. "Наші художники"; *передрук перр.*: Добромисл. — Полтава, 1997. — № 1-2 (12-13). — С.178-188; Горленко В. Дмитро Левицький / Пер. М.Савицької. — Полтава, 1919. — 22 с. — Сер. "Наші художники"; *про серію видань*: Супруненко Олександр. Видавші та автори полтавської серії "Наші художники" 1919 р. // Добромисл. — Полтава, 1997. — № 1-2 (12-13). — С.175-177.

14. На сьогодні, з наведених М.Я.Рудинським робіт, збірці Полтавського художнього музею (галереї мистецтв) (далі — ПХМ) належать: Франческо Гварді "Венеція" (п.о., 45х69, інв. № Ж-322), Мельхіор де Гондештер "Ворона у павичовому пір'ї" (п.о., 132х157, інв. № Ж-317), Пер Філіпп Томір "Закохани" (група до годинника) (бронза, литво, h-67, інв. № С-20), Франц Ксавер Лампі "Портрет невідомого" (п.о., 57,5х48,5, інв. № Ж-335), Жан Батіст Грюз "Уранішня молитва" (п.о., 72х60, овал, інв. №Ж-631). *Див.*: Полтавський художній музей: Альбом / Авт.-упорядн. Скалашкий К.Г. — К.: Мистецтво, 1982. — №№ 5, 9, 11, 10, 21), а також — Невід. ск. "Венера Медіційська" (мармур, олійна фарба, h — 110, інв. № С-35).

Колекція портретної мініатюри (рік вступу — 1919) має 43 роботи. Серед них: Карл Фрідріх Кетке "Портрет В.П.Конубея" (слонова кістка, гуаш, 9,3х7,8, овал, інв. № Га-39), Невід. худ. "Портрет графа Кирила Розумовського" (слонова кістка, гуаш, d-5, інв. № Га-51).

15. Сьогодні ПХМ належать: Л.В.Позен "Бюст М.О.Ярошенка" (гіпс, тон., 72х52х38, інв. № С-10), Є.О.Лансере "Коні" (чавун, литво, 20,5х21,4х10,6, інв. № С-47), Ліберих "Собака" (бронза, литво, 20,5х33х10,5, інв. № С-48), Мен П'єр Жюль "Сім'я вовків" (бронза, литво, 18х32,3х18,2, інв. № С-17) та "Левретки" (бронза, литво, 15,5х21,0х11,0, інв. № С-18).

16. М.О.Ярошенку був присвячений окремий нарис М.Я.Рудинського: [Рудинський М.]. М.Ярошенко: 3 шістнадцятьма репродукціями з його картин. — Полтава, 1919. — 12 с., 16 іл. — Сер. "Наші художники". — На титулі ініціали: М.Р.

17. *Зайцев Іван Кіндратович* (1805-1890) — рос. живописець. Навчався в Петерб. Академії мистецтв (1831-1837). З 1848 р. жив у Полтаві, викладав малювання в Полтавському кадетському корпусі (1848-1885). *Див.*: Митці України: Енциклопедичний довідник / За ред. Кудрицького А.В. — К.: УЕ, 1992. — С.256.

18. М.Я.Рудинський помилково вважає, що М.О.Ярошенко навчався у Василя Олексійовича Волкова (1842-1907) — рос. живописця, випускника Петербурзької Академії мистецтв, який жив і працював у Полтаві, викладав малювання у Полтавському кадетському корпусі (1875-1907). Насправді, М.О.Ярошенко брав уроки малювання в Адріана Марковича Волкова (1827-1873) — рос. живописця, навчався у Петербурзькій Академії мистецтв, жив у Петербурзі. *Див.*: Прытков В.О. Николай Александрович Ярошенко. — М.: Искусство, 1960. — С.22-23; Государственная Третьяковская галерея: Каталог живописи XVIII - начала XX века (до 1917 года). — М.: Искусство, 1984. — С.106.

19. Роботи І.К.Зайцева з першої збірки музею не збереглися. 1957 р. правничою художника — О.Котельницькою (м.Москва) — подаровані: "Автопортрет". 1835 (п., о., 67х53, інв. № Ж-396), "Портрет П.І.Зайцевої" (п., о., 66х53, інв. № Ж-397).

20. На сьогодні ця робота В.О.Волкова "Тоголь слухає кобзаря" (1900) зберігається в Державному літературному музеї у Москві (*див.*: Словник художників України. — К.: УРЕ, 1973. — С.47), а варіант — у Державному заповіднику-музеї М.В.Гоголя у с.Василівка Шиншарського району Полтавської обл., де експонується у 9-й залі (*див.*: Заповідник-музей М.В.Гоголя: Путівник / Авт. Єнюк Лідія. — Полтава: Вид-во "Полтава", 2001. — С.8).

21. Сучасний Державний Російський музей у Санкт-Петербурзі.

22. Робота не збереглася. *Бар'є Антуан Луї* (1795-1875) — відомий французький скульптор, віддавав перевагу пластичному зображенню тварин. Його бронзові групи користувалися великим успіхом. Твори "Тигр та Крокодил", "Мертва газель" (Лувр, м.Париж). *Див.*: Энциклопедический словарь Брокгауза Ф.А. и Ефрона И.А. — СПб., 1891. — Т.5. — С.138.

23. На сьогодні у музеї зберігається та експонується 146 робіт із колекції М.О.Ярошенка, в т.ч. 55 — його пензля. Більшість із них згадується автором путівника.

Кавітати і прислівки Бочарової С.І., Курчаквої О.М., Супруненка О.Б., за участі Хапка В.М.

Та М.Я.Рудинський вже був надто відомою особистістю в Україні. Його запрошують до Лаврського музейного містечка у Києві, Історичного музею. 1924 року він обирається вченим секретарем Всеукраїнського археологічного комітету Всеукраїнської Академії Наук, до 1928 року очолюючи наукову діяльність в галузі стародавньої історії та археології в республіці. В 1928-1933 рр. працює науковцем Кабінету антропології ВУАН, проводячи чи не наймасштабніші в Україні польові археологічні дослідження, в тому числі й на Полтавщині.

Під час розгрома наукових кадрів на Україні М.Я.Рудинського 1934 року вислано поза її межі. Лісоповал за Котласом, контора облспоживспілки та обласний музей у Вологді були його місцем роботи до 1944 року, коли, на запрошення Академії наук України, повертається до Києва, де займає посаду вченого секретаря Інституту археології АН УРСР.

1948 року М.Я.Рудинському присвоєна наукова ступінь доктора історичних наук. У 1950-х рр. Михайло Якович очолював відділ первісної археології цього ж інституту. Активно вів польові дослідження, зберіг, описав і опублікував унікальний комплекс петрогліфічних малюнків Кам'яної Могили поблизу Мелітополя у Приазов'ї. До останніх років життя М.Я.Рудинський підтримував зв'язок з Полтавою, опікувався станом її музейних збірок, відбудовою архітектурного "обличчя" міста.

Помер М.Я.Рудинський 23 червня 1958 року, похований на центральній алеї Байкового кладовища в Києві разом із сестрою Є.Я.Рудинською (Савицькою) (1885-1977) — відомим літературознавцем, перекладачем і музейником. Над їх могилою стоїть скромна гранітна стела з написом: "Михайло Рудинський — археолог".

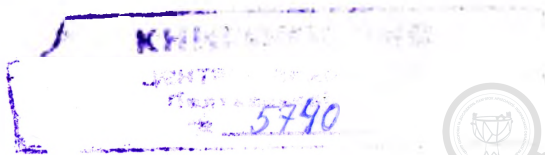
У Полтаві добре знають ім'я М.Я.Рудинського. Тут навесні 1987 року пройшла одна з перших у колишньому СРСР наукових конференцій, присвячена 100-річчю від дня народження вченого — свого часу репресованого. У Полтавському краєзнавчому музеї створений розділ експозиції, присвячений М.Я.Рудинському. Нещодавно на будинку, де проживав Михайло Якович, встановлена меморіальна дошка досліднику і музейнику, фундатору Полтавського художнього музею, чие ім'я золотими літерами вписане в історію міста й вітчизняної науки.

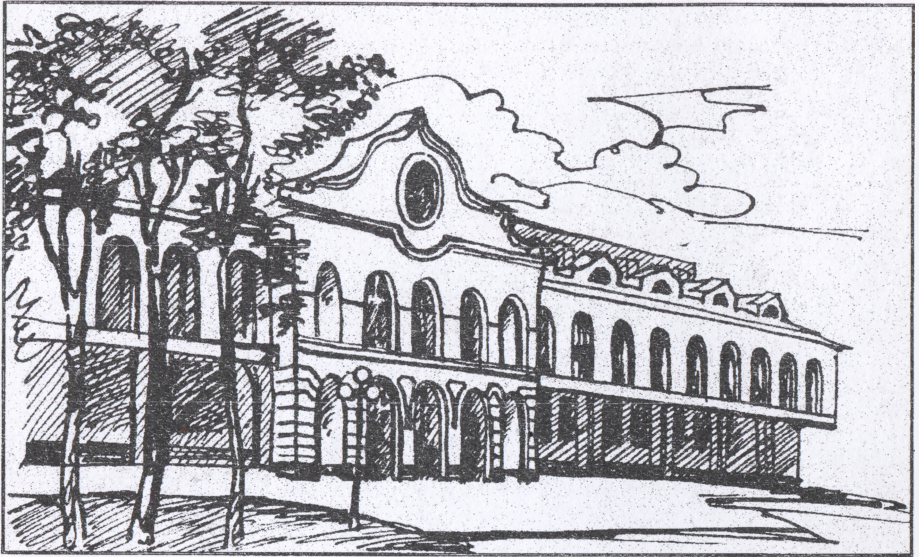
Лит.: Рудинские Е.Я. и М.Я. Археолог М.Я.Рудинский // Краеведческие записки. — Ахтырка, 1962. — Вып.3. — С.82-89; *передрук:* Археол. зб. Полт. краєзн. музею. — Полтава, 1992. — Вип.1. — С.9-14; Нестуля О.О. Невтомний дослідник пам'яток України (М.Я.Рудинський) // Репресоване краєзнавство. — К.: Рідний край, 1991. — С.275-278; Вайнгорт Л., Супруненко О. Про книгу та її автора // Рудинський М.Я. Архітектурне обличчя Полтави. — Вид. 2-е, репр. — Полтава: Метоп, 1992. — С.III-VII; Граб В.І., Супруненко О.Б. Доля М.Я.Рудинського // Археологія. — К., 1992. — № 4. — С.89-96; Михайло Якович Рудинський (1887-1958): Біобібліографічний покажчик / Укл. Шовкопляс І.Г., Супруненко О.Б., Удовиченко О.І. — К.-Полтава: Археологія, 2001. — 32 с.

Олександр Супруненко, канд. іст. наук

Зміст

Передмова до перевидання	3
[Авторська передмова]	5
Старі майстри	6
Портрет XVIII і першої половини XIX ст.	9
"Передвижники"	11
М. Ярошенко	13
Література, примітки укладачів	15

M.Ya.Rudynsky
Museum of Arts

The Brief Guide

1919 Poltava 2002

